

Ольга ШАФ, д-р філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-5692-506X

e-mail: olga_shaf@ua.fm

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
Дніпро, Україна

АНТИКОЛОНІАЛЬНІ ТЕКСТОВІ СТРАТЕГІЇ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: ДО ПРОБЛЕМИ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ МИТЦЯ

Вступ. *Розвиток постколоніальних студій в Україні потребує пошуків шляхів адаптації теорії до суспільно-політичної та культурної ситуації в країні, а також формату постколоніальної рецепції творчості українських митців, зокрема й Тараса Шевченка. Реалізація цих завдань ускладнена реактивацією неокolonіальної загрози, що актуалізує, зокрема, націологічний підхід до Шевченкової художньої спадщини. Метою статті є вивчення антиколоніальних текстових стратегій у творчості (передусім у доарештантській) Тараса Шевченка, осмислення характеру їхньої підривної дії, визначення інтерпретативного потенціалу текстів митця крізь призму сучасних неокolonіальних викликів.*

Методи. *Методологічний арсенал постколоніальних студій (ретельне читання, елементи наративного аналізу), націологічна герменевтика, елементи рецептивної естетики, а також базові літературознавчі методи.*

Результати. *Визначено, що антиколоніальні текстові стратегії в поезії Т. Шевченка вперше створили помітну опозицію імперській політиці у висвітленні української ("малоросійської") історії, мови, культури, відтак оприявнили антиколоніальний спротив на новому, продуктивнішому, етапі націєтворення. Магістральна текстова стратегія Шевченкової поезії (доарештантського періоду) – заперечення імперської ідеологічної парадигми, впливової у сферах мови, історії, освіти, культури (літератури), – включає в себе низку локальніших стратегій вибору національної мови й елітарного мовного коду, дискредитації "взірцевої" російської літератури, відрізнєння національного від імперського, розвінчання ідеологем про "великоросійську велич", реінтерпретації козацької історії крізь*

призму національної поразки та ресентименту. Антиколоніальний характер цих текстових стратегій підкреслено й наративними стратегіями прямолінійного викриття імперської денацифікаційної політики, коливання наратора між саркастичною та інвективною тональностями, принципової двомовності діалогів, що увиразнює комунікаційний, культурний розрив між зображеними представниками українського та російського народів.

Висновки. *В українській літературі саме поезією Т. Шевченка було відкрито антиколоніальний фронт, текстуально оприявлено альтернативний імперській "версії реальності" дискурс національного буття, відтак активізовано процес свідомого націєтворення. Механізм демонтажу імперських ідеологем, що його демонструють текстові стратегії Шевченкової творчості, дієвий і сьогодні в ситуації інформаційної (і не лише) війни, розв'язаної проти України.*

Ключові слова: *постколоніальні студії, антиколоніальність / постколоніальність, імперія / колонія, націологічний підхід, націєтворення, поезія Тараса Шевченка, текстові стратегії, наратив.*

Вступ

В Україні з її декількасотлітнім досвідом колонізації і нинішньою загрозою втрати суверенітету постколоніальні студії усе ще перебувають на стадії формування. Специфічна епістемологічна перспектива українських "постколоніальних" студій літератури (лапки відображають проблематичність префікса "пост" у ситуації неокolonіальної загрози) актуалізує анти-, а не постколоніальні стратегії рецепції літератури, пошук і реактивацію механізмів антиколоніального захисту в художньому дискурсі минулих століть, передусім романтизму з його потенціалом модерного націєтворення (націєрозповідності). Хоча в дослідників не викликає сумнівів провідна роль поезії Тараса Шевченка у відкритті антиколоніального фронту, позаяк "[п]ісля Шевченкового одчайдушно безбоязного розрахунку з минулим епоха подвійної лояльності, готовність будувати свою державу разом із переможцями й у згоді з їхніми проектами <...> безповоротно відійшла в минуле" (Агеева, 2021, с. 54), важливо реактуалізувати її антиколоніальний пафос крізь призму емансипованої національної свідомості нашого часу, на тлі неокolonіальних викликів сьогодення, з перспектив сучасної

літературознавчої теорії. Тож завданням статті є окреслення антиколоніальних текстових стратегій у поезії Т. Шевченка, які *вперше* створили помітну опозицію імперській політиці у висвітленні української ("малоросійської") історії, мови, культури, чим засвідчили (можна сказати, і започаткували) *оприятлений* антиколоніальний спротив національної еліти, а разом з тим і новий, продуктивний етап модерного націєтворення.

Метою статті є осмислення опірною потенціалу текстових стратегій Шевченкової поезії (передусім доарештантської), їхньої підривної щодо імперського дискурсу дії з огляду на теперішню потребу викриття й викорінення російських наративів з українського інформаційного простору, а також визначення інтерпретативного потенціалу текстів Шевченка крізь призму сучасних неокolonіальних викликів.

Методи

Методологічна стратегія студії передбачає поєднання націологічної герменевтики з постколоніальним ревізійним, дискурсним підходом, а також методами наративного аналізу та рецептивної естетики.

Результати

Антиколоніальні текстові стратегії Шевченкової поезії спрямовані на підрив імперських ідеологем, що "прикривали" експансивну політику Миколи І. Концептуальні позиції цієї імперської політики, що визначали, зокрема, і межі можливостей підкорених ("возз'єднаних" "братніх") народів, сформульовані міністром освіти Сергієм Уваровим у 1832 році як тріада "православ'я, самодержавство, народність". Ці складові державної консервативно-ідеологічної доктрини підсвічували одна одну, працюючи на зміцнення ключової – самодержавства, за ідеєю С. Уварова, "єдиної можливої умови політичного існування Росії" (цит. за Бевзюк, 2022, с. 130). За такої політики "остаточного демонтажу периферійного самоуправління та практики асиміляції й інтеграції окраїнних еліт до центральної влади" (Бевзюк, 2022, с. 133) автономістські претензії українців втрачали будь-яку перспективу. Унаслідок імплементації, передусім у систему освіти, тріади Уварова, "український народ

як і інші народи імперії вже не символічно, а остаточно інкорпоровалися у великий проект загальнооруської нації" (Бевзюк, 2022, с. 134). Ще до часів правління Миколи I, у кінці XVII та XVIII столітті, уже було сформовано вигідну імперії "версію" не лише російської історії, яка сягала давньокіївських часів, а й історії України, яка після начебто "прохань про допомогу й захист" була "ощасливлена московським царем" "возз'єднанням" з "єдинокровним" православним народом 1654 року (Брехуненко, 2003). До того у "цього краю", за імперською версією "реальності", не було якоїсь особливої історії, як і не було ані своєї мови, ані книги, ані духовних провідників.

Можна припустити, що основною причиною успіху Москви в нав'язуванні своєї "картини світу" була *відсутність дуже низька репрезентативність* альтернативного, автентичного, дискурсу культури й історії України через соціально-політичну турбулентність доби Руїни, слабкість національно вмотивованої духовно-творчої еліти, стрімке соціальне розшарування козацтва, що призвело до денацифікації верхів та інтелектуального зубожіння тих, хто скотився до низів. Спроби пізнього бароко витворити українську версію своєї минувшини (зокрема в козацьких літописах) уже не були конкурентно спроможними поряд зі значно продуктивнішим і репрезентативнішим імперським варіантом і мали характер не так протесту проти викривленої історії, як слабкої, жалісливої апеляції до сильнішого зверхника. Занепад староукраїнської книжної мови, поширення бурлескної плебеїзованої мови на зламі століть призвели до втрати спадку барокової культури. В останні десятиріччя XVIII – першу третину XIX століття література українською мовою – це невисокої якості продукт для маргіналів, "любителів малоросійського слова", вузько регіональний, провінційний (Борзенко, 2006), фронтірний і культурно неоднорідний (Малиновський, 2022). Нерідко українські автори ретранслювали імперські наративи, засвідчуючи цілковиту перемогу цих наративів у свідомості колонізованої еліти. Водночас (пре)романтичні тенденції в літературних текстах різного ґатунку, активізовані апеляцією до національного підсвідомого, уже ескізно окреслювали простір

не-імперського, а національного світу – не так світу, як "позасвіття". У ситуації стагнації національного культурного буття, коли денацифікаційні стратегії імперії фактично досягли свого результату, українська культурна еліта (уже наприкінці 1820 – у 1830-х роках) здобулася на окремі антиколоніальні жести (як-от: захист української мови в листуванні Григорія Квітки та його послідовний перехід до україномовної творчості, такі самі пріоритети Амвросія Метлинського, етнографічна робота гуртка Ізмаїла Срезневського, етнографічні й історичні праці Михайла Максимовича тощо). Як відомо, ці виступи на захист національної культурної самобутності були поміркованими, обережними, "підцензурними", що не могло переломити ситуацію домінування імперського дискурсу. Усе змінилося з виходом на літературну авансцену Тараса Шевченка.

За словами академіка Миколи Жулинського, "[с]аме завдяки Шевченкові й розпочалося формування нової свідомості, яка позбавляється комплексу історичної неповноти, культурно-історичної неповноцінності, що кілька століть тяжів над суспільною свідомістю українців" (Жулинський, 2017, с. 43). Формування нової, а саме – антиколоніальної, свідомості означає появу докорінно іншого дискурсу в українській літературі. Його ідеологічний підмурівок конструювався застосованими Шевченком текстовими стратегіями, ключовою серед яких була стратегія *категоричного заперечення імперської ідеологічної парадигми*, що включає такі ментально-інформаційні поля, як мова, історія, освіта, культура (література), де, власне, і реалізувалася політика асиміляції та денацифікації української еліти. Інакше кажучи, Шевченкове письмо ще від дебютного "Кобзаря", з максимальною потужністю – у творчості "трьох літ" виробляло "антидот" імперській версії "реальності", що послідовно насаджувалася через освіту, пресу, літературу, суспільну думку й періодично "скріплялася" урядовими наказами. На відміну від Шевченка, його попередники, сучасники (як і чимало українських інтелектуалів наступних десятиліть (століть?)) виявляли субординацію до імперського дискурсу, не наважувалися його відкидати / рішучо критикувати, були схильні до загравань з імперією, бурлескного блазнювання, пошуку компромісів й не сягали своїми цілями далі, ніж

поліпшення місця України в імперській "картині реальності". Петро Кралюк риторично запитує: "[з]відки ця антиімперськість Шевченка?", – і намагається її пояснити очевидним чинником – селянським походженням митця (Кралюк, 2023). Закономірно, що кріпак Шевченко був менше уражений імперськими бацилами, бо формувався як особистість поза освітніми закладами й офіційною культурою. Менше з тим, цим поясненням не можна вдовольнитися, як і не можна знайти переконливіше, не поринаючи в домисли й метафізику. Актуальнішим завданням видається висвітлення механізму роботи Шевченкового "антидоту", який (і механізм, і "антидот") допомогли би протистояти кремлівській пропагандистській машині й тепер.

Напевне, найдієвішою – і найочевиднішою – стратегією Шевченкової поетичної творчості був *вибір мовного коду*: ідеться не лише про пріоритет української, а не російської мови, а й про відмову від бурлескної стилістики, часткову реставрацію слов'яно-української книжної лексики, що дало простір для універсалізації тематики, філософізації змісту творів. Текстова стратегія *вибору національної мови й елітарного (а не плебейзованого) мовного коду* кардинально заперечувала офіційну імперську позицію щодо занепаду / неіснування української мови, хоча, як слушно зауважує Іван Дзюба, "Шевченко був не перший і не самотній у національно-мовному самостоянні" (Дзюба, 2008, с.111). Шовіністичні погляди імперської критики щодо літературної неповноцінності й безперспективності "малороссийского наречия" розбивала вщент уже сама художня довершеність Шевченкового тексту. Лише єдиний раз авторський наратив зійшов до пояснення цього вибору – "*Буде з мене, поки живу, / І мертвого слова*" ("Гайдамаки") (цей антиколоніальний жест Шевченка відзначає і Віра Агеєва (Агеєва, 2021, с.21)). Саркастичний акцент на "мертвому" слові фокусує увагу на факті імперського лінгвоциду, артикульована позиція ("буде з мене, поки живу", тобто стане на все життя своєї мови, іншої не потрібно) засвідчує свідому конфронтацію з імперською асимілятивною політикою. Виникає спокуса за цей мовний вибір ідеалізувати Шевченка, "етична програма особистості" якого "унеможливилює

відступництво від рідної мови, від батьківщини, від національного обов'язку в ілюзорній надії творчо "відбутися", зреалізуватися в мові, культурі іншого народу" (Жулинський, 2017, с. 10–11), побачити в його позиції усвідомлений громадянський, "месійний" чин: "Здійснений Шевченком мовний самовибір, творче самовираження в українському слові й було зумовлене усвідомленим національним обов'язком забезпечити виживання і самозбереження побратимів у стражданні – українців як національної спільноти" (Жулинський, 2017, с. 36). Але не забуваймо, що Шевченко, як і його сучасники, писав також і російською, застосовуючи, передусім у повістях, зовсім інші, імперські, стратегії (Шаф, 2014), що дало свого часу підстави Григорію Грабовичу "подвоювати" ідентичність митця на імперську, російськомовну, "пристосовану", і національну, "непристосовану" – в україномовній поезії (Грабович, 1991, с. 16). Зрештою, кількісна перевага останньої та послідовність застосування мовної стратегії визначили її потужний антиімперський ефект.

Шевченко, як і його сучасники, зокрема Євген Гребінка, Григорій Квітка-Основ'яненко, іронізував над недолугістю й несмаком російської популярної літератури. Цілком імовірно, оцінка Г. Квітки, висловлена в листі до Шевченка від 23.10.1840 року, – "<...> дрюкують московську нісенітницю, як яка разляпушка вбивалася об своєму бахурові або як який живжик одурив джінджигилясту панянку, що боялася і на людей дивитись, а тут... треба колиску дбати... Ось таке усе пишуть, – звісно, москаль: він по своїй вірі так і пише" (Квітка-Основ'яненко, 1981, т. 7, с. 266) – стала каталізатором висловлення аналогічної позиції митця в тому-таки вступі до поеми "Гайдамаки":

*...Коли хочеш грошей
Та ще й слави, того дива,
Співай про Матрьошу,
Про Парашу, радість нашу,
Султан, паркет, шпори, –
От де слава! <...>*

(Шевченко, 2006, с. 31).

Без сумніву, до глузування з несмаку тогочасної російської поетичної "попси" Шевченка підштовхнула й імперська критика вибору поетом "мертвої" (себто, української) мови в "Кобзарі". На відміну від своїх сучасників, які прислухалися до неї, Шевченко її "поради" рішуче відкинув:

*<...>Правда, мудрі!
Спасибі за раду.
Теплий кожух, тільки шкода –
Не на мене шитий.
А розумне ваше слово
Брехнею підбите.
Вибачайте... кричить собі.
Я слухать не буду <...>*

(Шевченко, 2006, с. 31).

На думку Роксани Харчук, "найвідвертіше про окремішність України від Росії Шевченко заявив у передмові до нездійсненого видання "Кобзаря" 1847 року" (Харчук, 2019, с. 4) – *"Нехай вони [росіяни] собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму"*. Однак експресія художнього тексту Шевченка доносила цю саму ідею значно переконливіше. Тож застосована Шевченком (хоч і не першим) стратегія дискредитації "високої" і "взірцевої" російської літератури отримала потужний антиімперський заряд завдяки, по-перше, винесенню її з приватного (як у Квітки) чи публіцистичного (як у передмові Гребінки до альманаху "Ластівка" "Так собі до земляків") простору в художню сферу, де вона зазнавала образно-емоційного підсилення й ширшого розголосу, по-друге, завдяки альтернативній пропозиції національного літературного дискурсу, зокрема в рядках:

*<...>А то співа:
"Грає синє море".
А сам плаче, за тобою
І твоя громада
У сіряках!..."*

(Шевченко, 2006, с. 31).

Зімітовна в цьому короткому фрагменті недоброзичлива імперська критика поетової творчості відбиває, як криве дзеркало, нібито спотворену меншовартістю самооцінку національного суб'єкта – сентиментального (який співає, плаче), упослідженого (разом із його громадою "в сіряках") – на маргінесі імперії. Але артикуляція у вступі до поеми цієї невтішної характеристики, як і вище згаданого імперського означення української мови як "мертвої" стратегічно реалізують кілька реваншистських цілей: передусім відкривають простір для полеміки, відтак ставлять під сумнів імперські ідеологеми відсутності "окремішної" української мови й літератури, крім того, роблять видимим сам факт дискримінації. На глибшому смисловому рівні цього фрагмента окреслено й чинники окремішності національної літератури: *циристість, емоційна заангажованість* національного автора (на противагу гонитві за славою та комерційним зиском імперських письменників), бо йдеться про реінкарнацію в літературі *втраченої національної гідності* ("Грає синє море" – метонімія козацького героїчного епосу) в очах *здеградованої національної спільноти*, "громади в сіряках". Логіку розгортання цієї стратегії у цьому короткому фрагменті вступу до поеми "Гайдамаки" підтверджує основний сюжет твору, що відбиває спробу експресивного відтворення національного героїчного епосу в умовах фактичного історичного безпам'ятства (Дзюба, 2008, с. 143).

Ще від поеми "Катерина", а саме від застереження в її зачині проти москалів, "чужих людей", від поезії "Думи мої, думи...", де "чужий" простір московії протиставлено "своїй" Україні, у поезії Шевченка розгортається стратегія *вирізнання / відрізнання національного з / від імперського* на противагу московському наративу про єдиний народ – росіян і українців. Шевченко представляє імперського Іншого з саркастичною нещадністю; ні про яке мирне співіснування не може бути й мови, бо український та російський світи засадничо ворожі, антагоністичні, їхні ціннісні системи попросту несумісні (Агеєва, 2021, с. 51). Згадаймо для порівняння репліку Тетяни Чупрун з "Москаля-чарівника" Івана Котляревського, мовляв, *"тепер чи москаль, чи наш – все одно: всі одного батька, царя*

білого, діти. Тільки в тім і різниця, що одні дуже шпаркі, а другі смиренні ...". Про "братній", "єдиновірний" народ – росіян, у яких і мова, і віра, і вид начебто скидаються на українські, – ішлося, зокрема, і в поемі "Богдан" Євгена Гребінки. У фінальній сцені підписання Переяславської угоди в цьому творі, до слова, з натовпу звучать схвальні відгуки про москалів: *"нечего сказать, народ хороший", "часто ходит в церковь и молится так долго, так усердно", "а как дерутся эти москали", "народ все крепкий и проворный"* і под. (Гребінка, 1980–1981, т. 1, с. 167). Колоніальні патерни художнього мислення в цих текстах виявляються в ідеологічній залежності від імперського дискурсу. У поетичних текстах Шевченка така залежність відсутня, більше того – імперський дискурс піддано ревізії, викрито його денацифікаційну спрямованість.

Конфлікт інтересів, ментальну й культурну відмінність "братніх" українського й російського народів підкреслено принциповою двомовністю реплік героїв, наприклад, у "Катерині" – обманутій української дівчини й зухвалого російського офіцера. Українська вирізняє мову наратора з-поміж російськомовних реплік у сцені параду в столиці "імперії зла" в поемі "Сон (У всякого своя доля...)". При чому на запитання "землячка з циновими гудзиками" – *"Так як же ти й говоришь не вступишь по-здешнему?"* – наратор, alter ego Шевченка, відповідає: *"<...> Говорить умію, та не хочу"* (Шевченко, 2006, с. 90). Позиція наратора – свідомий протест проти обрусіння вихідців з інших земель, зокрема й України. Його опонент, чинуша-манкурт, як і більшість інонаціонального контингенту столиці імперії, з усіх сил прагне мімікріювати під "великоросів", переймаючи російську мову, що в його устах вироджується в низькопробний суржик.

Мовна сегрегація реплік героїв, окремих наративних партій у поемі "Сон" Шевченка увиразнює комунікативну дистанцію, світоглядну віддаленість між українцями й росіянами. Нерідко паралельно до двомовності розгортається й стратегія *ревізії, розвінчання ідеологем* про "великоросійську велич", нав'язувану всім підкореним народам імперії. У згаданій сцені столичного гуляння в поемі "Сон" створено ситуацію обміну репліками

спостерігача-українця й мешканців столиці, зокрема, і задля того, аби оприявнити їхній ракурс сприйняття події, загалом – виявити їхній рівень моральної, громадянської свідомості.

*<....> огонь огнем
Кругом запалало,
Аж злякався я...
"Ура! ура!
Ура!" – закричали.
"Цу-цу, дурні! схаменіться!
Чого се ви раді!
Що горите?" – "Экой хохол!
Не знает параду.
У нас парад!
Сам изволит
Сегодня гуляти!"*

(Шевченко, 2006, с. 90).

Надягнена (для "конспірації") маска провінціала дозволяє наратору дати об'єктивну оцінку того, що відбувається в столиці: хоча він і вдає, що сприймає феєрверки як пожежу та не розуміє причин захвату натовпу, насправді, щойно спостерігши безмір людського горя в Україні, у сибірських руднях, він вражений контрастом розмаху імперського насильства та безтямної радості очманілої від "вірнопідданства" юрби на столичному параді. В очах наратора імперська публіка – дурна й навіжена, тоді як з її зневажливого погляду, наратор – простак- "хохол", якому не знайомі "досягнення цивілізації". Порозуміння між цими сторонами не можливе. Варто порівняти опис столичного параду, відсторонену позицію, глузливий тон наратора в поемі "Сон" Т. Шевченка з описом аналогічного заходу в листі Є. Гребінки до батька від 15 травня 1834 року: "<...> Все было в огне, но лучше всего была Биржа, это какой-то волшебный храм из "Тысяча и одной ночи". <...> По Неве разъезжали корабли, на которых всякая веревочка была унизана светлыми фонарями. Это имело особую прелесть; народ толпился по улицам почти до света. "Велик батюшка Николай", – слышал я в толпе и мысленно повторял эту фразу"

(Гребінка, 1981, т. 3, с. 569). Тон опису виражає пієтет, гордість, захват адресанта, який відчуває причетність до імперської "великоросійської" "величі".

Логічним продовженням стратегії викриття ницості, фальші "великоросійської величі" в поемі Шевченка "Сон" є сцена "мордобиття" в царському палаці. Власне, увесь "петербурзький" епізод поеми присвячений низведенню імперії та її "благодіянь", що насправді ведуть до панування муштри й несвободи, загарбницької політики, геноциду козацького воїнства, до спроституйованості суспільства. Для усвідомлення потужності антиколоніального виступу Т. Шевченка порівняймо характеристику цієї самої росії, дану вустами гетьмана Хмельницького в поемі Є. Гребінки "Богдан" як *"царства без границы"*, що *"надвинулось на многие моря"*, *"везде язык славянский"*, *"везде святая, праведная вера"* (Гребінка, 1980, т. 1, с. 149). Проговорені Гребінкою позиції імперського "самозвеличення" росії як оплоту слов'янства, православ'я й безмежних територій, що й тепер за незначної модифікації активно експлуатуються кремлівською пропагандою, у поетичних текстах Шевченка рішуче заперечуються.

Наративна стратегія розідентифікації оповідача з імперією, її мовою, вірою, культурою прогресує у творчості Шевченка від періоду "трьох літ", хоча й у посланні "До Основ'яненка" московщина постає чужиною, там усюди "чужі люди" й "вороги". "Не за Україну, а за її ката довелось пролити кров" і "запить з московської чаші московську отруту" Якову де Бальмену, адресату найгострішої в політичному плані поеми "Кавказ" Т. Шевченка. І хоча в тексті поеми саркастично констатується вимушена інтеграція наратора в імперський простір (*"А в нас!..* (виділено мною. – О. Ш.) *На те письменні ми, / Читаєм Божії глаголи!.. / І од глибо[ко]ї тюрми / Та до високого престола – / Усі ми в золоті і голі <...>"*), різко окреслюється його духовний спротив хижацькій, облудній, лицемірній, деморалізуючій політиці росії. За Мирославом Шкандрієм, у цій поемі, зокрема й наведеному фрагменті, Шевченко пародіює стилістику офіційних царських заяв, уживаючи першу особу множини, царське Ми (Шкандрій,

2004, с. 222), що, до слова, також цілком узгоджується з антиколоніальними підривними риторичними стратегіями. Артур Малиновський, апелюючи до теорії націєрозповідності Гомі Бгабга, фіксує подібні стратегії наративної мімікрії, ігрової поведінки, зміни наративних масок, а також "поєднання мовних шарів, біномів, специфічної українсько-російської інтертекстуальності при відчутному превалюванні мови імперії, зовнішньої демонстрації пієтетного ставлення до неї" у повістях Шевченка (Малиновський, 2022, с. 244).

Однією з найпотужніших антиколоніальних стратегій у поезії Т. Шевченка є *реінтерпретація козацької історії крізь призму національної поразки*. М. Жулинський зазначає, що "Шевченкове слово відтворює подію, історичний факт такими естетичними засобами, щоб спочатку зруйнувати стереотипи їхнього сприйняття, нав'язані імперською політикою Росії, а потім цю подію чи факт подати в новій інтерпретації, в достовірній формі" (Жулинський, 2017, с. 20). "[П]ідточування імперської історіографії", до слова, М. Шкандрій фіксує в поемі "Кавказ" (Шкандрій, 2004, с. 225). Справді, зазначена текстова стратегія реалізується у форматі заперечення / викриття імперського стереотипу та утвердження альтернативної версії національної історії. "Стрижем Шевченкової "історичної стратегії" була альтернатива", як зазначає Роксана Харчук (Харчук, 2019, с. 3). Як ніхто із сучасників Шевченко болісно реагував на плондрування української історії, його антиколоніальний *ressentiment* виражають символічний образ розритої могили / мотив розривання, розкопування могил москалями. "Розрита могила" стає метафорою "почасті втраченої колективної пам'яті та споневаженої традиції", – зазначає В. Агеєва й додає: "[д]ля поневоленого народу збережені могили стають знаком культурної закоріненості, більш того, вони виступають чи не корелятом історіописання, найпевнішим захистом від "сусідських" фальшувань і перекручень. <...>. Гвалтовне розкопування / осквернення могил руйнує самі підвалини ідентичності, утверджуючи імперську політику пам'яті" (Агеєва, 2021, с. 52, 53). Можна говорити і про психобіографічне підложжя цього образу / мотиву у віршах поета: вираження

безсилої синівської люті через наругу над материнською фігурою України. Хоча сам Шевченко як працівник археографічної комісії мав певну причетність до взяття під контроль імперією українського історичного спадку, у його поезії текстова стратегія викриття московського мародерства, передусім привласнення історичної пам'яті, має різко антиколоніальне звучання. Ця стратегія визначає ідейно-викривальне спрямування поеми-містерії "Великий льох", титульний образ якої означає історичну пам'ять народу, дорожчий духовний скарб, що відкривається лише посвяченим, запоруку воскресіння України (Дзюба, 2008, с. 279; Агеєва, 2021, с. 53–54). Сцена розкопування цього сакрального місця москалями на чолі з ісправником, що брутально лається спіймавши облизня, працює на його (місця) профанацію. Її нібито поглиблює й інтонація зневажливого розчарування наратора: "От добро Богдана! / Черепок, гниле корито / Й костяки в кайданах!", однак спровокованим виявляється лише доступний імперському контролю "малий льох", тоді як "великий льох", національний сакрум, лишився недоторканим, що засвідчує фіаско імперії і надію на національне відродження – "І помоляться на волі невольничі діти".

У поемі "Великий льох" уперше в українській літературі подано сцену руйнації москалями українських історичних пам'яток, зокрема й з перспективою їхнього грабунку: "начальство мордате" наказує "своди [льоху в маєтку Хмельницького. – О. Ш.] розламати, верней дело", що оприявнює як головну мету цих "розкопок", що нагадують, за В. Агеєвою, "офіційну державну акцію, мало не спецоперацію" (Агеєва, 2021, с. 43) – пошук Богданових скарбів, так і цілковиту зневагу до національної пам'яті українців. Безпрецедентну силу антиколоніального звучання має і додаткове акцентування на мовчазній згоді пригнобленої й обікраденої, обезголовленої нації з таким станом речей. Три білі пташки, душі дівчат, у різний час і спосіб загиблих через несвідомий і ненавмисний гріх потурання імперському загарбанню України, символізують деградацію державності й національної свідомості на трьох стадіях української історії – часів Переяславської ради за Хмельницького,

розгрому Батурина Петром I за Мазепи й за часів Катерини, руйнівниці Запорізької січі й решток козацької автономії. У такій проєкції, як інтерпретував свого часу Орест Павлів, вік старшої дівчини на виданні, Прісі, символізує майже вивершений державницький проєкт України, зменшення віку інших дівчат – юнки, яка напоїла коня Петра I, коли той їхав руйнувати Батурин, та немовляти, що посміхнулося на яскраво прикрашений човен Катерини II, означає "змаління", деградацію національної свідомості й державного потенціалу (Павлів, 1991). Несправедлива, на перший погляд, миттєва смерть дівчат за такого символічного перенесення означає неунікненну за втрати національного Я національну "смерть". Точно визначені в цьому уступі поеми й три біфуркаційні точки національної історії, кожна з яких заводи́ла Україну все далі в імперську трясовину (Шкандрій, 2004, с. 232). Результат цієї національної деградації оприявлено в образах трьох скалічених лірників (ерзац кобзарів за козацьких часів) у третій частині поеми, що символізують обезголовлену й маргіналізовану – колонізовану – спільноту, уже не націю, бо історію забуто й національну ідентичність утрачено.

Вершинним антиколоніальним історіо- і націєсофським текстом є вірш "Стоїть в селі Суботові", що постає своєрідним епілогом до поеми "Великий льох". Стратегія реінтерпретації національної історії тут безпосередньо сфокусована на вихідній події, що призвела до втрати автономії, – Переяславській угоді між московським царем Олексієм Михайловичем та Богданом Хмельницьким у січні 1654 року. Усупереч офіційній російській історіографії, у якій ця подія здобула ідеологічне перетрактування як "возз'єднання" двох "братніх" народів, начебто колись "роз'єднаних" (ідеологема "возз'єднання" активна й тепер у кремлівській пропаганді), у поезії "Стоїть в селі Суботові" артикульовані справжні наслідки цього недалекоглядного, як його оцінено наратором, політичного рішення гетьмана:

*Отаке-то, Зіновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже.*

*Кажуть, бачиш, що все то те
Таки й було наше,
Що вони тільки наймали
Татарам на пащу
Та полякам...*

(Шевченко, 2006, с. 113).

Саркастичні інтонації у звертанні до Хмельницького як "друга" московського царя, як і йменування москалів "приятелями" зводять імперську ідеологему "єдиного / братнього" народу до зворотного. Проартикульована їхня уявна реакція на приєднання українських земель – "кажуть <...> що все то те / Таки й було наше", ледь не дослівно повторена в путінському проєкті "Новоросії", не перестає дивувати глибиною розуміння Шевченком імперської суті росії, хоч якою б державною личиною вона не прикривалася.

Радикальність антиколоніальної реінтерпретації цієї події в поезії Шевченка стає очевидною в її порівнянні з художнім дискурсом українського (пре)романтизму, наприклад, з "Історією русів", де вибір московського протекторату вмотивований відповідно до російської історіографії, а його окремі негативні наслідки зведені до часткових несправедливостей уряду. Авторі романтичноісторичних творів, що писалися з оглядкою на "Історію русів", намагалися оминати тему Переяславської злуки, віддаючи перевагу значно безпечнішій темі україно-польського конфлікту, переможно вирішеного Хмельницьким (наприклад, "Украинские сцены из 1649 года" М. Костомарова). Якщо вже й доходило до художнього осмислення переяславських подій, то автор такого тексту не втомлювався прославляти й самого Хмельницького, і його рішення (показова вже згадана поема "Богдан" Гребінки). У текстах Шевченка – не лише "Стоїть в селі Суботові", а й "Розритій могилі", "За що ми любимо Богдана?..." та ін. – цілеспрямовано звернено увагу на наслідки Переяславської ради й покладено персональну відповідальність за "занапащення" "вбогої сироти України" на гетьмана Хмельницького – навіть усупереч національній традиції його

вшанування як "батька", "визволителя" й "мудрого державотворця" (Харчук, 2019, с. 70). Нотки пошани до постаті Хмельницького, "великомудрого гетьмана", якого "москалі забули" і "в дурні німчики обули", фактично знівельовані сарказмом (Grabowicz, 1981, р. 183). Риторичне запитання – "За що ми любимо Богдана?" – адресоване, здається, українській романтичній традиції, схильній ідеалізувати свою історію. Так і в посланні "До мертвих, і живих..." розгортається антитеза до романтичного трактування історії як "поєми вольного народу". Романтичній ідеалізованій міфотворчості, що тотожна самозасліпленню, текст Шевченка протиставляє усвідомлення своєї історії як поразки, адже воля "спала <...> на козацьких вольних трупах", а також необхідності її (історії) ретельного вивчення – "од слова до слова".

Стратегія реінтерпретації національної історії в поезії Шевченка, зокрема й у поемі "Великий льох", виходить на емоційний план ресентименту. Цей складний психокомплекс слугує формою афірмації "слабкого" у стосунках із "сильним", ґрунтується на сплаві почуттів заздрості, образи, агресії, ненависті до зверхника, що від безсилля може обернутися самоприпиненням і самобичуванням підлеглого, гіперчутливістю, значним емоційним і мускульним напруженням повсякчасної готовності до опору, уявної помсти, – такі параметри ресентименту, поняття, що "в історії ХХ ст. пояснює найрізноманітніші процеси – від стосунків раба і господаря до релігійних, моральних війн, конфліктів старшого і молодшого покоління, становища жінки і матері в родині, теорій бунту і підризу канону", визначає Тамара Гундорова на основі його розроблень у працях Фрідріха Ніцше, Макса Шеллера, Франца Фанона, Альбера Камю (Гундорова, 2012, с. 55). Утім, цей складний емоційний комплекс має національні варіації, принаймні в поезії Шевченка до палітри антиколоніального ресентименту додається переживання *ганьби*. Цим почуттям ліричний наратор однозначно виламується з діагностованого Ніцше типу слабкого й морально зніченого підкореного, що сублимує своє незадоволення в ресентимент, бо почуття ганьби – це вершина самокритики,

доступна лише сильному. У текстах Шевченка вперше пафос ресентименту вивів на-гора переживання національної ганьби, зокрема й за сучасників, які не відчували сорому через втрату свого національного спадку, контролю над своїми землями – "на Січі мудрий німець картопельку садить, а ви її купуєте, їсте на здоров'я <...>" ("Послання і мертвим, і живим..."). Тема національної ганьби заявлена як ключова й у поемі-містерії "Великий льох", позаяк експонується вже в епіграфі "Положилъ еси насъ [поношеніє] сосѣдомъ нашимъ, подражненіє и поруганіє сущымъ окрестъ насъ. Положилъ еси насъ въ притчу во языцѣхъ, покиванію главы въ людехъ" Псалом 43, ст. 14 и 15 (Шевченко, 2006, с. 106), вивершується ця тема у фіналі поезії "Стоїть в селі Суботові", зокрема у словах – "Так сміються ж з України / Стороннії люди!", з України, яка без бою, добровільно віддалася на ласку варварській московії. Оптимізм щодо майбутнього України, притаманний міфомисленню Шевченка (Grabowicz, 1981, р. 189), – "Не смійтеся, чужі люде! / Церков-домовина / Розвалиться... і з-під неї / Встане Україна" – є логічним наслідком переживання ганьби за свій народ як своєрідного антиколоніального "очищення", водночас він є інструментом програмування національного відродження. Обіпертий на ірраціональні любов і віру, оптимізм Шевченкового тексту щодо відродження України, рівновеликий Благій Вісті про Воскресіння Хреста, був покликаний виконати – і, безперечно, виконав – місію репарації зруйнованої імперією української самості, схованого до часу у "великому льосі" національного сакруму.

Дискусія і висновки

Визначальна роль Т. Шевченка в пробудженні національної свідомості українців, як і антицарське, антиімперське спрямування його поезії давно вже сприймаються як аксіоми. М. Шкандрій, один з перших дослідників української літератури ХІХ століття в постколоніальному ракурсі, зазначав: "Образ Тараса Шевченка як національного поета тісно пов'язаний з тим, що він відкидав імперську парадигму завоювань та асиміляції і утверджував замість неї контрнарратив, що *легітимизував* (курсив

автора. – О. Ш.) місцеву національну боротьбу" (Шкандрій, 2004, с. 219). У такому ключі загалом оцінюють творчість Шевченка в літературознавстві (не лише постколоніальному). Хоча існують і винятки. Олена Юрчук, авторка солідної розвідки про нову українську літературу у світлі постколоніальної теорії, вважає, що "найповніше романтичну модель антиколоніального виражено в українському модернізмі <...>" (Юрчук, 2013, с. 41), а розгляд творчості Шевченка натомість обмежує повістю "Художник", яку трактує як "намагання поетом подолати в собі колоніальну людину" (Юрчук, 2013, с. 95). Обґрунтування такої інтерпретації твору, слід додати, звучать вельми не переконливо. Розгляд творчості Шевченка потрапляє у фокус уваги авторів солідних розвідок, у методологічному арсеналі яких застосовано (іноді стихійно) й елементи постколоніального підходу, серед них варто назвати В. Агеєву, Г. Грабовича, Т. Гундорову, І. Дзюбу, О. Забужко, А. Малиновського та ін. Аргументи учених щодо націєтворчої, антиімперської спрямованості Шевченкових текстів (здебільшого 1840–1845 років) зазвичай збігаються, водночас залишаються поза увагою або здобувають спорадичного, безсистемного висвітлення *механізми* ідеологічної "роботи" Шевченкового контрнарративу в ситуації імперської "інформаційної" колонізації, що її окремі методи застосовуються кремлівською пропагандою і сьогодні. Тож нині як ніколи важливо реактуалізувати поетичне слово Шевченка як агента антиколоніального опору імперській політиці та пропаганді.

Магістральна текстова стратегія Шевченкової поезії (доарештантського періоду) – заперечення імперської ідеологічної парадигми (мова – історія – освіта – культура (література)) – включає в себе низку локальніших стратегій, як-от вибору національної мови й елітарного (а не плебеїзованого) мовного коду, дискредитації "високої" і "взірцевої" російської літератури, вирізнання / відрізнання національного з / від імперського, розвінчання ідеологеми про "великоросійську велич", реінтерпретації козацької історії крізь призму національної поразки. Прямолинійність викривального нарративу, коливання між саркастичною та інвективною тональностями, принципова двомовність діалогів, що увиразнює комунікаційний, культурний

розрив між зображеними представниками українського та російського народів, – є чільними наративними стратегіями в поезії Т. Шевченка, що посилюють антиколоніальну опірність названих текстових стратегій. Антиколоніальні (здебільшого неусвідомлені) імпульси українського (пре)романтизму акумулювалися у творчості Т. Шевченка, геніального поета, свідомість якого була значно менш уражена імперською ідеологією, нав'язуваною тогочасною освітою та культурою, а політична позиція – більш безкомпромісна, ніж у його сучасників. Збіг цих чинників дав можливість художньо матеріалізувати в Шевченковому слові антиімперський пронаціональний дискурс, відкрити в такий спосіб антиколоніальний фронт, що знаменував перехід до нового етапу – усвідомленого націєтворення.

Інформаційна путінська війна, яка націлена на "колонізацію" свідомості українців, сьогодні, як і за часи Шевченка, є серйозною зброєю "довготривалої дії", позаяк викривляє картину реальності, замінює справжні цінності псевдоцінностями, заперечує право України на власні мову, історію, культуру, тожсамість. Від опірності українців цій інформаційній навалі залежить перемога у війні. Творчість Шевченка є дієвим "антидотом" проти імперської брехні. Механізм демонтажу імперських ідеологем, що його демонструють текстові стратегії Шевченкової творчості, може спрацювати й сьогодні й вкотре зберегти суверенність нашого національного буття.

Список використаних джерел

Агеєва, В. (2021). *За лаптунками імперії. Есеї про україно-російські культурні відносини*. Віхола.

Бевзюк, Є., Котляр, О. (2022). Імперська ідеологія як принцип модернізації інформаційного середовища. *Науковий вісник Ужгородського університету* (серія: Історія), 1(46), 128–139. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257053](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.257053)

Борзенко, О. (2006). Сентиментальна "провінція" (Нова українська література на етапі становлення). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

Брехуненко, В. (2003). Переяславська рада 1654 року в російській історіографії. П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич (Ред.), *Переяславська рада 1654 року (історіографія та дослідження)* (с. 605–652). Смолоскип.

Горелов, М. (2015). Цивілізаційна парадигма краху Переяславського процесу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 1, 32–38.

Гребінка, Є. (1980–1981). Богдан. Сцени из жизни малороссийского гетмана Зиновия Хмельницького. *Твори у 3-х томах* (Т. 1, с. 114–168). Наукова думка.

Гребінка, Є. (1981). *Твори у 3-х томах*. Т. 3. Повісті, оповідання, нариси, статті, рецензії, листи. Наукова думка.

Грабович, Гр. (1991). *Шевченко як міфотворець: семантика символів у творчості поета*. Радянський письменник.

Гундорова, Т. І. (2012). *Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми*. Грані-Т.

Дзюба, І. (2008). *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. Кієво-Могилянська академія.

Жулинський, М. Г. (2017). *Духовний будівничий України*. Мистецтво.

Драч, І. (Ред.). (2003). *Історія Русів*. Веселка.

Квітка-Основ'яненко, Г. Ф. (1981). *Зібрання творів у 7-ми томах* (Т. 7, с. 266–268). Наукова думка.

Крالیук, П. (2023). Антиімперський Тарас Шевченко. *Радіо Свобода*. 09 березня 2023. <https://www.radiosvoboda.org/a/taras-shevchenko-rosiyska-imperiya/31139587.html>

Малиновський, А. (2022). Антропологія української прози першої половини XIX століття. Культурні трансфери. Талком

Павлів, О. (1991). Поєма-містерія "Великий льох" Тараса Шевченка. *Слово і Час*, 6, 67–73.

Харчук, Р. Б. (2019). *Історична пам'ять Т. Г. Шевченка: спроба реконструкції*. Академія.

Шаф, О. В. (2014). Повість "Художник" Тараса Шевченка: концепція особистості російського інтелігента. Шаф, О. *Горизонти розуміння. Статті та роздуми про творчість Тараса Шевченка*. (с. 72–77). Середняк Т. К.

Шевченко, Т. (2006). *Усі твори в одному томі*. Ірпінь.

Шкандрій, М. (2004). *В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби*. Факт.

Юрчук, О. (2013). *У тіні імперій: українська література у світлі постколоніальної теорії*. Академія.

Grabowicz, G. (1981). Three Perspectives on the Cossack Past: Gogol', Ševčenko, Kuliš. *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 5, No. 2, pp. 171–194.

References

Aheieva, V. (2021). *Behind the Scenes of the Empire: Essays on Ukrainian-Russian Cultural Relations*. Vikhola Publ [in Ukrainian].

Bevziuk, Ye., Kotliar, O. (2022). Imperial Ideology as a Principle of Modernisation of the Information Environment. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, 1(46), 128–139 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257053](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.257053)

Borzenko, O. (2006). *The Sentimental "Country" (the Modern Ukrainian Literature in its infancy)*. Karazin Kharkiv National University Publ [in Ukrainian].

- Brekhunenko, V. (2003). The 1654 Pereiaslav Agreement in Russian Historiography. In: Sohan P. (Ed.) *The 1654 Pereiaslav Agreement (Historiography and Searching)* (pp. 605–652). Smoloskyp Publ [in Ukrainian].
- Drach, I. (ed.). (2003). *The History of Rus. Veselka Publ* [in Ukrainian].
- Dziuba, I. (2008). *Taras Shevchenko. The Life and Oeuvre*. Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
- Grabowicz, G. (1981). Three Perspectives on the Cossack Past: Gogol', Ševčenko, Kuliš. *Harvard Ukrainian Studies*, 5(2), 171–194 [in English].
- Grabowicz, G. (1991). *The Poet as a Mythmaker. A Study of Symbolic Meaning in Taras Shevchenko*. Radianskyi pysmennyk [in Ukrainian].
- Horielov, M. (2015). Civilization paradigm collapse Pereyaslavsky process. *Collections of scholarly articles of Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 1, 32–38 [in Ukrainian].
- Hrebinka, Ye. (1980). Bohdan. Scenes from Hetman Zynovy Khmelnytskyi's Life. In: Hrebinka, Ye. *Literary works in 3 volumes* (vol. 1, pp. 114–168). Naukova Dumka Publ [in Russian].
- Hrebinka, Ye. (1981). *Literary works in 3 vol.* (Vol. 3. Novels, stories, essays, articles, letters). Naukova dumka [in Ukrainian].
- Hundorova, T. I. (2012). *Transit Culture. Symptoms of Post-Colonial Trauma*. Hrani-T [in Ukrainian].
- Kharchuk, R. B. (2019). *Historical Memory of T.H. Shevchenko: an Attempt at Reconstruction*. Akademia [in Ukrainian].
- Kraliuk, P. (2023). Anti-imperial Taras Shevchenko. *Radio Svoboda*. 09/03/2023. [in Ukrainian]. <https://www.radiosvoboda.org/a/taras-shevchenko-rosiyska-imperiya/31139587.html>
- Kvitka-Osnovianenko, H. F. (1981). Collection of Works in 7 vol. (vol. 7, pp. 266–268). Naukova dumka [in Ukrainian].
- Malynovskyi, A. (2022). *The Anthropology of the First Half of XIX century Ukrainian Prose. Cultural Transfer*. Talkom [in Ukrainian].
- Pavliv, O. (1991). The mystery poem "The Great Cavern" by Taras Shevchenko. *Word and Time*, 6, 67–73 [in Ukrainian].
- Shaf, O. V. (2014). The novel "The Artist" by Taras Shevchenko: the Concept of the Personality of the Russian Intellectual. In: Shaf, O. *Horizons of Understanding: Articles and Reflections on the Work of Taras Shevchenko* (pp. 72–77). Seredniak T. K. [in Ukrainian].
- Shevchenko, T. (2006). *All Works in One Volume*. Irpin Publ [in Ukrainian].
- Shkandrii, M. (2004). *Russia and Ukraine: Literature and the Discourse of Empire from Napoleonic to Postcolonial Times*. Fakt Publ [in Ukrainian].
- Yurchuk, O. (2013). *In the Empire's Shadow: Ukrainian Literature in View of the Postcolonial Theory*. Akademia Publ [in Ukrainian].
- Zhulynskyi, M. H. (2017). *The Spiritual Builder of Ukraine*. Mystetstvo [in Ukrainian].

Отримано редакцією збірника / Received: 19.04.24

Прорецензовано / Revised: 12.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 15.10.24

ANTI-COLONIAL TEXTUAL STRATEGIES IN THE POETRY OF TARAS SHEVCHENKO: ON THE ISSUE OF POSTCOLONIAL RECEPTION OF THE ARTIST'S WORK

Background. *Development of post-colonial studies in Ukraine requires exploration of ways to adapt the theory to the socio-political and cultural situation in the country, as well as to the format of post-colonial reception of the works of Ukrainian artists, including Taras Shevchenko. The implementation of these tasks is complicated by the reactivation of neo-colonial threats, which actualize, in particular, the nationalist approach to Shevchenko's artistic heritage. The purpose of the article is to study the anti-colonial textual strategies in the work (primarily in the pre-arrest period) of Taras Shevchenko, to comprehend the nature of their subversive action, to determine the interpretive potential of the artist's texts through the prism of contemporary neo-colonial challenges.*

Methods. *Both the methodological arsenal of post-colonial studies (close reading, elements of narrative analysis) and the national hermeneutics, elements of receptive aesthetics, as well as basic literary methods, were used.*

Results. *It is determined that the anti-colonial textual strategies in the poetry of Taras Shevchenko (pre-arrest period) first created a noticeable opposition to imperial politics in the depiction of Ukrainian history, language, culture, thus embodying anti-colonial resistance at a new, more productive stage of modern nation-building. The main textual strategy of Shevchenko's poetry is the denial of the imperial ideological paradigm (realized in the fields of language, history, education, culture (literature)). It includes a number of more local strategies. Shevchenko consistently chose Ukrainian language for his works, contrary to the tendency of Ukrainian-Russian bilingualism in the colonial literary environment, as well as he chose an elitist linguistic code that refutes the claims of imperial critics about the non-existence or inferiority of the Ukrainian language. Anti-colonial strategies of discrediting the "exemplary" Russian literature (in the introduction to the Shevchenko's poem "Haidamaky"), and of the debunking of the idea of "Great Russian greatness" (primarily in his poems "A Dream (Everyone has their own fate...)", "Caucasus") are aimed at revising the superiority of the empire, decentralizing its power-authoritarian vertical. The strategy of differentiation, separating the national from the imperial is realized in the conceptualization of Muscovites / Russians as the "others", the "aliens" (the poem "Kateryna", the epistle "To Osnovyanenko", and other works). This strategy opposed the imperial ideology of the "unified Russian-Ukrainian people", thus resisting the assimilative imperial policy. In the Shevchenko's "three-year period" poetry, the imperial false historiography, and the idealized romantic version of Ukrainian history as well had*

been radically denied. The strategy of reinterpreting Cossack history focused on the national defeat and resentment. In the poem "The Great Cavern", three bifurcation points on the historical path of the colonization of Ukraine are articulated - the Pereyaslav Agreement, the defeat of Baturyn, and the Zaporizhian Sich. In the epilogue to the poem "It Stands in the Village of Subotiv", personal responsibility for the subjugation of Ukraine was uncompromisingly placed on Hetman Bohdan Khmelnytsky. The pathos of national resentment in the interpretation of Ukraine's historical defeat, besides anger, insults, was expressed in the shame for the loss of national dignity by Ukrainians.

The anti-colonial nature of these textual strategies is reinforced by narrative strategies of straightforward exposure of imperial denazification policy, oscillations of the narrator between sarcastic and invective tones, the principled bilingualism in dialogues that accentuates the communicational and cultural gap between characters of the Ukrainian and Russian people.

Conclusions. *In Ukrainian literature, it was through the poetry of Taras Shevchenko (created before his arrest) that the anti-colonial front was created, the national "version of reality" alternative to the imperial one was textually embodied, the discourse of national being was activated, thereby activating the process of conscious nation-building. The mechanism of dismantling imperial ideologemes, demonstrated by the textual strategies of Shevchenko's work, remains effective today in the situation of information warfare unleashed against Ukraine.*

Keywords: *post-colonial studies, anti-colonialism / post-colonialism, empire / colony, nationalogical approach, nation-building, poetry of Taras Shevchenko, textual strategies, narrative.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.